

Herman ve Chomsky'nin Propaganda Modeli Bağlamında 2021 Gazze Saldırısının Medyada Temsili: BBC, CNN International, The Times of Israel, The Jerusalem Post ve Al Jazeera Örneği

 Zehra KANAT*

* YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri
zehrakanat2011@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-6258-5396

Gönderilme/ Received
12.02.2022

Kabul Tarihi/ Accepted
21.03.2022

Yayın Tarihi/Published
25.03.2022

Öz

Bu çalışma içerisinde 2021 yılında Gazze'de meydana gelen İsrail – Filistin saldırılarının İsrail basınında ve batı bloğu ile batı bloğuna alternatif bir haber sitesi olarak seçilen Aljazeera haber sitesinde yaşanan olayların nasıl bir yaklaşımla haber yapıldığı analiz edilmektedir. BCC, CNN, The Times of Israel, The Jerusalem Post ve Aljazeera haber sitelerinin saldırıların başlamasından itibaren ilk 7 günlük süreçte konuyla ilgili haberleri araştırma kapsamında incelenmektedir. Bu doğrultuda küresel medyanın, İsrail basının ve Aljazeera haber sitesini konuya nasıl yaklaştığı, haber sunumunda nasıl farklılaştığı ve propaganda süzgeçleri doğrultusunda nasıl haber içeriği oluşturdukları sorularına yanıt aranmaya çalışılmaktadır. Söz konusu haberlerde fotoğraf ve video kullanımı, ham bilginin elde edilmesinde hangi kaynaktan yararlanıldığı, haber içeriklerinin hangi ana konulara dağılım gösterdiği içerik analizi yöntemiyle analiz edilmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında incelenen haberler Herman ve Chomsky'nin propaganda modeli süzgeci doğrultusunda incelemeye tabi tutulmaktadır. Analiz sonucunda incelenen haberlerin sunumunda kaynak gösterimi, görsel kullanımı, haberin kategorileşmesi ve konu dağılımları arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra küresel medyanın yaşanan saldırıların haberleştirmesinde daha duyarlı olunması ve küresel alanda daha fazla eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Herman ve Chomsky, Propaganda, İsrail, Filistin, Gazze

Kaynak gösterme / To cite this article: Kanat, Z. (2022). Herman ve Chomsky'nin Propaganda Modeli Bağlamında 2021 Gazze Saldırısının Medyada Temsili: BBC, CNN International, The Times of Israel, The Jerusalem Post ve Al Jazeera Örneği. *The Journal of Communication and Social Studies*, 2(1), 20-42.
doi:10.29228/itamder.57589

The Propaganda Model of Herman and Chomsky Media Representation of 2021 Gaza Attack in Context: BBC, CNN International, Israel, Jerusalem Times Post and Al Jazeera Example

Zehra KANAT *

* Council of Higher Education
100/2000 PhD Scholar,
Süleyman Demirel University,
Graduate School of Social
Sciences, Communication
Sciences
zehrakanat2011@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-6258-5396

Gönderilme/ Received
12.02.2022

Kabul Tarihi/ Accepted
21.03.2022

Yayın Tarihi/Published
25.03.2022

Abstract

In this study, it is analyzed how the events of the Israeli-Palestinian attacks that took place in Gaza in 2021 were reported in the Israeli press and on the Aljazeera news site, which was chosen as an alternative news site to the western bloc and the western bloc. BCC, CNN, The Times of Israel, The Jerusalem Post and Aljazeera news sites are analyzed within the scope of the research in the first 7 days of the attacks. In this direction, it is tried to find answers to the questions of how the global media, Israeli press and Aljazeera news site approach the subject, how they differ in their news presentation and how they create news content in line with propaganda filters. The use of photographs and videos in the news in question, which source is used to obtain raw information, and which main topics the news contents are distributed are analyzed by content analysis method. In addition, the news analyzed within the scope of the research are subjected to analysis in line with the propaganda model filter of Herman and Chomsky. As a result of the analysis, it has been determined that there are differences in the presentation of the examined news, the source display, the use of visuals, the categorization of the news and the distribution of topics. In addition to these, it was concluded that the global media should be more sensitive in reporting the attacks and have a more egalitarian approach in the global arena.

Keywords: Herman and Chomosky, Propaganda, Israel, Palestine, Gaza

Giriş

Dünya üzerinde her bölgenin kendine has özellikleri ve sahip olduğu zenginlikleri bulunmasına rağmen Ortadoğu sahip olduğu nitelikleri bakımından her zaman bir savaş sebebi olmaktadır. Bölgenin coğrafi konumu, petrol kaynakları ve farklı dinler açısından sahip olduğu özellikleri bölge içerisinde karışıklıklara ve çatışmalara sebebiyet vermektedir. Ortadoğu bölgesi özellikle Kudüs şehri üç semavi din içinde kutsal kabul edilmekte ve bu durum ülkeler arasında Kudüs şehrine yönelik bir sahip olma savaşına dönüşmektedir. Özellikle Osmanlı Devletinin dağılmasıyla birlikte bölgede iktidar kurma savaşları hız kazanmış ve Birinci Dünya Savaşından galip çıkan İngiltere bölgeye hakim olmuştur. Ortadoğu'nun İngiltere hakimiyetine geçmesi Yahudilerin elini kuvvetlendirmiş ve İsrail'in işgal politikasına hız kazandırmıştır.

İsrail – Filistin arasında uzun yıllardır devam eden mücadele 21. yüzyılda hala şiddetini sürdürmekte ve bundan sonrada her an patlamaya hazır bir bomba halinde beklemektedir. 1799'da Fransız General Napolyon Bonaparte'nin Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması gerektiğine yönelik fikri ile Yahudilerin Filistin toprakları üzerindeki hak iddiası günümüze kadar pek çok savaşla beraber devam etmektedir (BBC, 06. 02. 2022). İsrail'in bölgeye hakimiyet kurmak amacıyla gerçekleştirdiği savaşlar sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmekte, bölgede huzursuzluk ve istikrarsızlık hakim olmaktadır. Özellikle uluslararası toplumların yaşanan şiddet olaylarına yönelik tutum ve tavrının eşit ve adil bir statüde olmaması çatışmaların devam etmesine sebep olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında İsrail – Filistin arasında süregelen çatışmalar içerisinde 2021 Mayıs tarihinde yaşanan saldırıların uluslararası medya, İsrail medyası ve Aljazeera medyasının haber sunumları konu edinilmektedir. Bu doğrultuda küresel medya kanalları içerisinde BBC ve CNN haber siteleri ile birlikte İsrail'den The Times of Israel ve The Jerusalem Post ayrıca batı bloğuna alternatif olarak Aljazeera haber siteleri 10 Mayıs 2021 ile 16 Mayıs 2021 tarihleri kapsamında incelemeye alınmıştır. İncelemeler doğrultusunda haber siteleri arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılması ayrıca haberin sunumunda ki ortak ve benzer yönlerin neler olduğu belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın yöntem kısmında içerik analiz yönteminden yararlanılmaktadır. Yöntem içerisinde haber metinlerinin hangi kategoriden sunulduğu, hangi konulara ayrıldığı, haberin sunumunda kullanılan görsellerin neler olduğu karşılaştırmalı olarak belirlenmeye çalışılmaktadır. Ayrıca literatür kapsamı doğrultusunda Herman ve Chomosky'nin propaganda süzgeçleri doğrultusunda haber siteleri içerisinde ayrıştırıcı bir analiz yapılması amaçlanmaktadır.

“Barış savaşa tercih edilir. Ama bu mutlak bir değer değildir. Ve bu nedenle her zaman “nasıl bir barış?” sorusunu sorarız. Eğer Hitler dünyayı fethetmiş olsaydı barış olurdu, ama bu bizim görmek istediğimiz türden barış olmazdı.”
Noam Chomsky

1.Propaganda Kuramı

Propaganda kelime anlamı “bir düşünce, fikri ve inancı başkalarına yaymak ve benimsetmek amacıyla söz, yazı ve başka yollarla yapılan çalışmalar” olarak tanımlanabilmektedir (Türk Dil Kurumu, 10.12.2021). Çetin’e (2014, s. 239) göre ise propaganda bir ideolojik düşüncenin kasıtlı ve istekli bir şekilde toplumun bilincine işlenmesidir. Bu amaçla toplum algısının işlenmesi her zaman yeni bir fikir veya düşünce benimsetmek değildir. Mevcut olan, uygulanması istenen ideolojik fikirlerin devam ettirilmesi doğrultusunda yapılabilmektedir. Ayrıca Lilleker’ın (2013, s.223) tanımına göre “*Propaganda toplumsal bir grubun diğerlerinin tutum ve davranışlarını etkilemek için bilerek tasarladığı iletişimdir. Sembolizm ve retorik sıkça kullanır duygusal ve irrasyonel yanımıza hitap eder*”.

Propaganda tarihi ise, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır fakat günümüzdeki mevcut anlamında ilk kez Antik Yunanda kullanılmaya başlanmıştır. Antik Yunandaki ilk kullanımı ise söz sanatı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Gürgen, 1990, s.135). Propagandanın tarihsel süreç içerisinde mihenk taşı olarak kabul gören olay 1622 yılının Avrupa’sında Katolik Kilisesinin iman ve inancını barışçıl yollarla değiştirmek ve etkilemek amacıyla oluşturulan Sacra Congregatio Christiana Nomini Propagandanın kurulmasıdır. Söz konusu kuruluş Roma Katolik Kilisesinin resmi bir kurumu oldu ve Katolik Kilisesinin inanç ve imanını Avrupa’ya yaymak ve önceden Roma Kilisesine inanlarında inancını güçlendirmekle görevlendirildi. Katolikliği planlı bir şekilde yaymak amacıyla gerçekleştirilen bu planın iki neticesi oldu. İlki toplumu kontrol etmek ve kitlelerin düşüncelerini etkileyerek sonraki propagandalara örnek oluşturmasıdır. İkincisi ise kamuoyunun denetim altında tutulmasına imkan vermesidir (Qualter, 1980, s. 255-256).

Tarihte propaganda ile en önemli etkiyi yaratan kişi ise Adolf Hitlerdir. Hitlerin propaganda Bakanı Joseph Goebbels aracılığıyla propagandanın kendine has bir yapısı ve kuralları meydana geldi. Bu sayede Almanlar kamuoyunun fikirlerini etkilemek ve morallerini yüksek tutmak amacıyla yayınlar gerçekleştirmiş ve bu konuyla ilgili çalışmaları en yüksek seviyede yürütmüştür (Akarcalı, 2003, s. 98). Hitlerin savaş döneminde uyguladığı bu propaganda örneği toplum içerisindeki aktif veya pasif grupların nasıl etki altına alınarak yönetilebildiğinin önemli bir göstergesi olmaktadır.

Ancak Adolf Hitler’in ardından propaganda salt bir planlamaya bağlı kalmamıştır. Kendine has stratejileri, amaçları ve kuralları bulunan diplomasiye benzer ve ordu gibi kullanılan ayrı bir sanat olmuştur. Propaganda uygulama sürecinde güçlü etki yaratabilecek her şey kullanılır bu sanatta mesaj hedefe ulaştıktan sonra hiçbir şeyin öneminin var olmadığı bir propaganda sistemi yaratılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen propaganda faaliyetinin (Erkiş ve Summak, 2011, s. 295-298) uygulanmasında belirli kurallar izlenmektedir.

Propaganda okuyucuyu etkilemeye ve metnin içine çekmeye çalışmaktadır. Geçmişin olumsuz yönleriyle geleceğin olumları yönleri arasında köprü görevi oluşturmakta ve değişimin eylem yoluyla gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Doğrudan izleyiciyi etkilemeye çalıştığını belli etmemekte aksine düşüncenin kamusal alanın bir kabulüymüş gibi göstermektedir. Ayrıca görsellik, retorik, sembolik araçları kullanır yalnız bu unsurları kullanırken dikkat çekmeden basitleştirerek gerçekleştirmektedir (Lilleker, 2013, s. 225). Bu bağlamda propaganda süreci içerisinde iletilecek olan mesajın farklı içeriklere ve değişik tekniklere sahip olması propaganda uygulamalarının kategorilere ayrılmasına yol açmaktadır.

Propaganda uygulamalarını O'Donnell ve Jowet üç kategoriye ayırmaktadır. Beyaz, siyah ve gri. Propaganda sürecinde gönderilen mesajdaki bilgi doğru bir bilgi ise bu beyaz propagandadır. Kaynaktan alınan bilginin doğru olup olmadığı net değilse bu gri propagandadır. Fakat mesajın kaynağı gerçek değil ve doğru bilgileri içermiyorsa bu da siyah propaganda olarak tanımlanmaktadır. Siyah propaganda tarzı daha çok kamuoyunu aldatma, kandırma ve gerçeklerden saptırma amacı taşımaktadır (Healy, 1998, s. 14).

Propagandacı amacı doğrultusunda belli bir yöntemin takip edilmesinin yanı sıra mesajın iletilmesi için farklı kitle iletişim araçlarından yararlanılmaktadır. Çünkü propaganda sürecinde bireysellikten ziyade kamusal alanı etkilemeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda yazılı, görsel ve yüz yüze gibi farklı iletişim araçları kullanılmaktadır. Söz konusu bu kitle iletişim araçları ise şöyle sıralanabilmektedir. Basılı Araçlar: gazete, dergi, kitap, broşür, el ilanı, yazılı afiş, fotoğraf. Yüz Yüze Araçlar: toplantılar, mitingler, seminerler, tiyatro oyunları, yürüyüşler. Görsel İşitsel Araçlar: radyo, sinema, televizyon, müzik, telefon, internet, sosyal medya, videolar vb (Doğan, 2015, s. 302).

Propaganda, uygulanan yöntem ve iletişim stratejisindeki farklılıklar sayesinde belirgin bir şekilde değişim göstermekte ve teknolojik ilerlemeler, kitle iletişim araçları ile daha sistemli ve etkili bir hale gelmektedir. Ayrıca 21. yüzyılda propaganda faaliyetleri kitle iletişim araçları olmadan gerçekleşmesi neredeyse imkansız bir hal almaktadır. Özellikle internet ve ağ tabanlı çalışan sosyal medya araçları propagandanın küresel olarak gerçekleşmesine imkan vermekte ve propagandacıların sadece kendi kamuoyunu değil evrensel anlamda kitleleri etkileyebilme fırsatı tanımaktadır (Çakı, 2018, s. 15).

2.Herman ve Chomsky'nin Propaganda Modeli

Herman ve Chomsky'nin (2017, s.72) propaganda modeline göre kitle medyası, mesajları ve sembolleri bireylere ileten bir yapı olarak görülmektedir. Eğlendirmek, oyalamak, bilgi vermek ve kişileri toplumun bütününe adapte olmasını sağlamak, inançları, tutumları, davranış kodlarını kitlelere aşılacak propagandanın fonksiyonları arasındadır. Zenginliğin belli kesimlerde toplandığı ve bireyleri statülere ayırarak bu doğrultuda sınıflar arasında çıkar çatışmalarının yaşandığı bir dünyada, bu rolleri yerine getiren sistematik düzeni propaganda olarak nitelenebilir.

Bu propaganda modelinde siyasi ve ekonomik güce sahip olanlar medyada yer alacak haber ve bilgi akışının önceliklerini belirlemektedirler. Bu doğrultuda güçlü olan kesim kamuoyunun hangi haberi göreceğine ve ne hakkında nasıl

düşüneceğine karar vermekte, sistematik propaganda kampanyaları aracılığıyla kamuoyunu yönetebilmek özelliğine sahip olmaktadır (Güngör, 2020, s. 150). Chomsky'e göre propaganda modelinin en önemli noktası ise toplum içerisinde herkesin etkileneceği, algıya yerleştirilmek istenen mesajlara itiraz geliştirilmeyeceği ve inandırılmak istenen düşünceye bireyin kendini adayabileceği bir slogan yaratmaktır (Chomsky, 2004, s. 10).

Herman ve Chomsky'nin propoganda modeli kitle medyasının bilgiyi çıkarları doğrultusunda haberleştiği üzerinde durmaktadır. Çünkü bu kurama göre medya haberleri süzgeçten geçirme aşamasında hükümetin ve toplumda ki baskın grupların mesajlarını iletme amacı gütmektedir. Hangi haberlerin bireylere ulaşacağını ve hangilerinin eşik bekçileri tarafından engelleneceğini belirleyen beş süzgeç mevcuttur. Propaganda modelinin beş süzgeci ise şöyle sıralanmaktadır (Herman ve Chomsky, 2017, s. 72; Lilleker, 2013, s. 146):

- Hakim kitle medyasının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti ve kar yönetimi: Haber değeri taşıyan bilgi belirli haber ajansları tarafından medya kanallarına servis edilmekte (Associated Press, Reuters gibi) bu durum neticesinde haber yöneticileri ve yayımlanacak haber içeriği sınırlandırılmaktadır.
- Kitle medyasının sürekliliği için gerekli olan reklamcılık: Medya kuruluşlarının ekonomik çıkarları veya belli bir siyasi görüşe yaranma çabası ya da medya kurumunun belli bir zengin grubun elinde bulundurulması sonucunda haber kamuoyu algısını etkilemek yönünde paylaşılmaktadır. Bu madde özellikle Chomsky'nin ABD'deki medya kanallarına bakışını yansıtmaktadır.
- Medya kanallarının, iktidarın ve ekonomiye yön verenlerin etkilediği haber kaynakları ve uzman görüşleri: Birkaç uzmanın görüşüne veya sadece haber kaynaklarına bağlı kalmak çoğulcu yapıyı güçsüzleştirmektedir. Ayrıca hükümet kamuoyunu kontrol etmek amaçlı medya gruplarına farklı çıkarlar teklif ederek topluma yön vermeye çalışmaktadır.
- Medyaya bir denetim aracı olarak gelişen "tepki üretimi": Bu madde hükümete veya çıkar gruplarına yönelik yapılan eleştirileri susturmak amaçlı çalışmaları kastetmektedir. Bu duruma en iyi örnek ise ABD Başkanı Bush ve İngiltere Başbakanı Blair'in 2003 Irak savaşında savaş karşıtı olan grupları yanlış yönlendirilmiş kimseler olarak nitelemesidir.
- Ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak "anti-komünizm": Bu noktada medya kendisini ve halkı tek ve bir göstermekte ayrıca karşı anlayış/görüşte olanların destekçilerinin ise kamuoyuna erişimini engellemeye çalışmaktadır.

Bu beş bileşen birbirleriyle etkileşime girmekte ve birbirleri için kilit nokta oluşturmaktadır. Haber yalın halindeyken medya kanalları tarafından istenilen doğrultuda işlenmekte ve süzgeçlerden geçirilmektedir. Söz konusu süzgeçler ise haberin sunumunda öne çıkarılacak nitelikleri belirler, bilgi kapsamında neyin haberleştirileceğini tanımlar ve haberin propaganda kampanyasına hizmet etmesi için gerekli nitelikleri kazandırır (Herman ve Chomsky, 2017, s. 72).

Yukarıda yer alan beş süzgeç, medya kanallarında yer alabilecek haber türünü sınırlandırmaktadır. Çünkü bu haberler medya kanallarının eşik bekçisi görevindeki kesimlerin ve haberleri süzgeçten geçirme görevindeki etkili kontrol gruplarının çıkar ve ideolojilerine uymamaktadır (Yaylagül, 2006, s. 153-154).

Örneğin Türkiye 1983 yılı seçimlerine askeri müdahale ve yoğun baskı altında hazırlanırken Times gazetesi bu durumu “Türkiye demokrasiye yaklaşıyor” başlığı ile vermiştir. Aynı şekilde 1984 Uruguay seçimleri sırasında Times gazetesi bir kez daha “Uruguay demokrasi uğraşına kaldığı yerden devam ediyor.” başlığını atmıştır. Oysaki Uruguay söz konusu seçimlere askeri rejim altında ve başka bir adayın dahi seçimlere katılmasına izin verilmeyen bir baskı ortamında gitmiştir (Herman ve Chomsky, 2017, s. 30).

Benzer başka bir vaka ise Afganistan’a saldırıları sırasında veya Polonya’nın baskıcı tavrını desteklediği için Sovyetler Birliğini yönelik mahkumiyet yaratırken kanıt aranmaksızın haberler yapıldığıdır fakat konu ABD’nin Hindic’in’e saldırmasına veyahut uzun yıllardır devam eden Arap - İsrail çatışmalarına yönelik politik yapıcılıktan uzak durması ve çözüm yollarının engellenmesine sıra geldiğinde bambaşka anlamlar çıkmaktadır (Chomsky, 1993, s. 22). Arap- İsrail sorunu için saldırılar başlamadan önce kamuoyu görüşleri alınmış ve her üç kişiden ikisi sorunun uzlaşıcı yollarla çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca kamuoyu görüşleri neticesinde Arap-İsrail sorunun uluslararası bir konferansta görüşülmesi gerektiği ve barışçıl yolların bulunabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat medya barış değil savaş taraftarı tutum izlemiştir. Irak’ın barışçıl tavrı Washington’da karşılık bulmamış ABD söylemleri (Chomsky, 2001, s. 223) iktidarın propaganda çerçevesiyle sınırlı kalmıştır. Nihayetinde bazı kitle iletişim kanalları çıkar gruplarının ve mevcut iktidarların istediği doğrultuda algı operasyonu yapmakta bunu da propaganda kampanyasının bir parçası olarak yürütmektedir.

Chomsky’nin modeline göre medyanın amacı kamuoyuna 24 saat boyunca sürekli propaganda uygulayarak toplum içerisinde baskın fikirleri kitlelere adapte etmektir. Çünkü mevcut olan sistemin sürekliliğini sağlayabilmesi ve istikrarlı olması medyanın toplum nezdinde kitle rızasını üretmesine bağlıdır. Özellikle totaliter rejimlerde propaganda toplumu denetlemenin mutlak yoludur (Yaylagül, 2006, s. 153-154). Çünkü kitle iletişim kanallarında üretilen bilgi ve içerikler bireylerin algısına işlenir, düşünce tutumlarını şekillendirir ve zihinsel yapılarında yer ederek davranışlarına etki etmektedir (Güngör, 2020, s. 146).

3.İsrail – Filistin Sorunu

Geçmişten günümüze süre gelen ve hatta geleceğe devam edebilecek nitelikte olan en kırılgan ve en problemlili bölge Ortadoğu’dur. Bu karmaşıklığın ve problemlerin farklı sebepleri bulunmakta birlikte iki temel noktası vardır. İlki Ortadoğu’nun petrol kaynağı bakımından büyük zenginliğe sahip olması ikinci ise üç semavi din için de kutsal topraklar olarak kabul edilmesidir (Ayhan, 2007, s. 282). Bu iki temel sebep çevresinde süregelen ve Ortadoğu’nun kanayan yarası olarak nitelendirilen ve en büyük problemler arasında yer alan sorun ise İsrail - Filistin sorunudur.

İsrail-Filistin sorununun tarihi oldukça eskilere 19. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. Yahudi topluluklarının 1. Yüzyılda Roma işgali üzerine Filistin’den kaçma çabaları bir gün geri dönecekleri üzerine kurulmuştur. Bu sebeple Filistin Yahudi toplumu üzerinde önemli bir yer tutmuş dini ve tarihsel niteliğini korumuştur. İsraililerin bu geri dönüş düşüncesi sadece dini ve tarihsel nedenlere bağlı kalmamış farklı sebeplerle de her zaman desteklenmiştir. Söz

konusu sebepler Avrupa'ya yayılan Yahudilerin belli meslek gruplarına alınmaması, üniversite okuyamaması ve devlet memuru olma gibi haklarının bulunmamasıdır. Yahudilerin Avrupalı toplumlar sebebiyle yaşadığı sorunlar Siyonizm düşüncesinin doğmasına yol açmıştır (Cleveland, 2004, s. 266).

Siyonizm düşüncesinin ideolojik bir yapı haline gelmesini sağlayan kişi ise Theodor Herz'dir. Herz'e göre Yahudiler bir millet olarak nitelendirilebilirdi fakat milli yapılarını yaşatabilecekleri siyasi bir özgürlüğe sahip değillerdi. Bu sorunun çözümünü ise Yahudilere ait siyasi bir yapının kurulabilmesindeydi (Cleveland, 2004, s. 268). Siyonizm düşüncesi 19. Yüzyıldan bu yana özellikle emperyalist devletlerin desteklemesi sayesinde Filistin topraklarında yayılmış ve bugün Filistin'in büyük bir kısmını egemenliği altına almış gözükmetedir (Ataöv, 1970, s. 29).

Siyonizm hareketi doğrultusunda Yahudiler Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren dini, ticari gibi farklı sebeplerle Filistin'e göç etmeye başlamışlardır. Filistin'e gerçekleştirilen bu göçler bölge topraklarının el değiştirmesi anlamına gelmekteydi. Çünkü söz konusu dönemde Yahudi göçmenleri arsa, mülk alabilecek maddi güce ve bunun yanı sıra bürokrasi işlemlerini yürütebilecek ilişkilere sahiplerdi. Ayrıca bölgeyle alakası olmayan devletler bile Yahudi topluluklarına destek vermekteydiler (Yiğit, 2019, s. 393).

Yahudi topluluğuna en büyük destek ise İngiltere tarafından sağlanmıştır. Söz konusu dönem için Osmanlı'dan toprak alamayacağını ve Siyonizm fikrini hayata geçiremeyeceğini anlayan Yahudi toplumu amacına destek veren İngiltere ile iş birliği yapmaya karar vermiştir. Çünkü İngiltere 19. yüzyıl için büyük bir sömürge topluluğu niteliğindedir ve Filistin bölgesini Osmanlı'dan alabilmek için Siyonizm fikrine destek vermiştir. İngiltere'nin Yahudilere yönelik ilgisi Birinci Dünya Savaşının ardından artmış ve Siyonist örgütü önemli bir unsur haline gelmiştir. Siyonizm düşüncesi İngiltere'nin yanı sıra ABD'de başkanı Wilson tarafından da desteklenmiştir. Çünkü ABD çıkarları için Ortadoğu'da bir Yahudi devleti görmeyi tercih etmiştir (Kızıloğlu, 2012, s. 48).

Yahudilerin İngiltere ve ABD'den aldığı destekler sayesinde Filistin bölgesinde nüfusu hızla yükselmiştir. 1880'lerde Yahudi nüfusu 35.000 iken 1900'leri başında çoğalmaya devam etmiş ve Birinci Dünya Savaşının yaşanmasıyla beraber sayıları ikiye katlanmıştır. Bölgenin İngiltere mandasına geçmesinden sonraki süreçte ise yaklaşık 100.000 Yahudi göçmen bölgeye yerleşmiş ve Yahudi halkının nüfusunu Filistin nüfusuna oranla %10'lardan %17'lere yükselmiştir (Akademik Bilgi Paylaşım Platformu, 10.12.2021).

İngilizlerin bölgeye hakim olduğu süre içerisinde Yahudiler devlet kurmak için gerekli olan imtiyazlara sahip olmuşlardır. Özellikle bölgede nüfusun sayısal dağılımı Yahudilerin lehine gelişmesine izin verilmiş hatta 1922 yılında Yahudi Ajansı kurulmuştur. Yahudilerin bölgede etkin olmaya başlamasıyla birlikte İbranice dili İngilizce ve Arapçayla birlikte resmi dil olarak kabul edilmiştir (Kızıloğlu, 2012, s. 53). Yahudilere söz konusu ayrıcalıkların verilmesi sayesinde eğitim alanından toprakların güvenliğine kadar bölgeye hakim olmaya başlaması Yahudi meselesini Yahudi- Filistin sorununa dönüşmüştür (Yiğit, 2019, s. 395). Çünkü Yahudilerin bölgede nüfus sayısının çoğalması ve siyasi oluşumlarda önemli roller oynaması Filistinlileri kendi toprağında ikinci sınıf vatandaş konumuna düşmesine sebep olmaktadır (Yaşar vd, 2010, s. 55).

Bölgede sorunların var olması İngiliz hükümetinin her iki taraf için de yatıştırma politikası gütmesine neden olmaktadır. Çünkü İngiltere hem Araplarla hem de Yahudilerle arasını iyi tutmaya çalışarak bölgedeki sömürgesini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Fakat özellikle 1936'da sorunların zirve noktasına ulaşması İngiliz hükümetini bölgeden geri çekilme fikrine yönlendirmiştir. Daha sonrasında İkinci Dünya Savaşı Filistin'in kaderi için önemli gelişmelere sebep olmuştur. Çünkü İngiltere'nin savaştan galip çıkması İsrail Devleti'nin kuruluşunu kolaylaştırmış ve böylelikle İngilizler 1948'de bölgedeki manda yönetimine son vermişlerdir (Kasalak, 2016, s. 75).

İngiltere'nin bölgeden çekilmesinin ardından İsrail geniş toprak sınırlarına sahip olabilmek için komşu Arap ülkeleri ile üç savaş başlatmıştır. 1948-1949'da, 1956'da ve 1967'de yaşanan savaşlar sonucunda bölge halkı savaştan her açıdan büyük zarar görmüştür. Üç savaş sonucunda da İsraililer Arapları yenerek mülkiyetindeki toprakları genişletmiş ve Kudüs kentinin tamamını ele geçirmiştir (Gülsoy, 2005, s. 178). İngiltere'nin manda himayesinin bitmesinin ardından İsrail'in bölgede savaş yanlısı bir tutumla hüküm sürebilmesi ve sahip olduğu alanları genişletebilmesi İngiltere dışındaki diğer batılı ülkelerin destek vermesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle de ABD Ortadoğu'da Müslüman bir topluluğun egemen olmasındansa İsrail'in hüküm sürmesini tercih etmiş bu doğrultuda İsrail'e silah, asker, siyasi ve ekonomik her türlü desteği sağlamıştır.

Özellikle de İsrail devletinin kurulmasının ardından İsrail-Filistin küresel alanda bir sorun teşkil etmeye başlamış ve ABD, Rusya, İngiltere gibi devletlerin İsrail'in tarafını tutması Filistinlileri bölgede zor duruma sokmaktadır (Önal, 2020, s. 263). Oysaki İsraililer sadece tarihte yaşadıkları sebebiyle başka bir milletin varlığını, bütünlüğü ve yaşama haklarını elinden alma veya zulüm uygulama gibi haklara sahip değildir. Batılı devletin kendi çıkarları uğruna bölgede İsrail'i maşası olarak tutması yerine iki uluslu bir devletin kurulması Filistin'de Araplar ile Yahudilerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması yaşanan şiddet ve zulümleri büyük oranda önleyebilirdi (Gülsoy, 2005, s. 180).

4.Yöntem

4.1. Araştırmanın Amacı

Medya demokrasilerin vazgeçilmez bir temel taşı olmuş ve medyanın özgürlüğü gene demokratik ülkelerde önemli bir unsur haline gelmiştir. Medyanın toplumlar üzerindeki temel bir yapı oluşturma işlevi her geçen gün daha fazla önem kazanmakta ve medya dördüncü güç olarak isimlendirilmektedir (Gezgin, 2006, s. 165). Bu noktada medya kuruluşlarının etkilerinin büyük olması bazı güç odaklarını da bünyelerinde barındırmalarına imkân vermektedir. Medya aracılığıyla güç odaklarını yönetmek isteyenler ise medyanın tekleşmesine yol açmakta ve tüm basın kanallarını kendi çıkar ilişkileri doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Özellikle de ülke iktidarına sahip olabilen politik güçler medya kanallarını kamuoyu algısını istedikleri doğrultuda etkileme, yönlendirme ve değiştirme gücüne sahip olabilmek için medya içeriklerini istedikleri gibi oluşturabilmektedirler.

Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı 2021 Mayıs ayında Gazze olayları sırasında çatışmaların yaşandığı İsrail medyasından The Times of Israel ve The Jerusalem Post ile İslam dünyasının önemli bir temsilci olan Aljazeera haber sitesi ve batılı küresel medya gruplarından CNN International ile birlikte BBC'nin içerikleri incelenerek basın kanallarının yaşanan olayları kamuoyuna nasıl ve hangi yönde sunduğu belirlenmektedir. Bu doğrultuda aşağıda ki araştırma soruları oluşturulmuştur:

- Araştırma kapsamındaki haberler toplumu ayırıştırmaya ve propagandaya hizmet etmekte midir?
- Haberin oluşturulmasında kullanılan haber kaynakları propagandanın hangi türünü kapsamaktadır?
- Yayımlanan haber içeriklerinde iktidara veya yaşanan olaylara muhalif yaklaşımlar bulunmakta mıdır?
- Haberler yaşanan saldırı olaylarını meşrulaştırmaya ve kitle rızasını oluşturmaya yönelik midir?
- Basın grupları haberin oluşturulmasında belli bir ideolojiye mi hizmet etmektedir?

4.2. Araştırma Örnekleme

Araştırma kapsamında BBC, CNN, Times of Israel, The Jerusalem Post ve Aljazeera haber siteleri seçilmiştir. İsrail ve Aljazeera haber sitelerinin örneklem seçiminde tüm dünya için ortak dil kabul edilen İngilizce yayın yapılan haber siteleri incelenmektedir. İsrail'in dijital basınına ait gazeteleri incelendiğinde İngilizce yayın yapan 2 adet haber sitesi bulunmaktadır. Bunlar Times of Israel ve The Jerusalem Post gazeteleridir. Filistin dijital basın gazeteleri içerisinde inceleme yapıldığında ise İngilizce yayın yapan küresel alanda etkili kurumsal bir haber sitesine erişim sağlanamamaktadır. Bu sebeple batı medya bloğuna alternatif bir mecra olarak Aljazeera haber sitesi araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Bununla birlikte küresel basının konuyu nasıl işledikleri ve temsil ettikleri batı bloğunun konuya yaklaşım açısını ele almak için batı medyasından BBC ve CNN International seçilmiştir. Söz konusu iki basın grubunun örneklem için seçiminde ise internet ölçümlenmeleri değerlendirilmiştir. Web analitiği firması Similarweb'in verilerine göre BBC ziyaretçi sayısı ile birinci sırada yer almaktadır. Aynı veriler doğrultusunda dünya genelinde en çok ziyaretçi sayısına sahip olan üçüncü gazete ise CNN International'dır (Majid, 05.01.2022).

4.3. Araştırma Tekniği

Araştırma kapsamında 2021 Mayıs ayında gerçekleşen Gazze Olaylarının BBC, CNN, Times of Israel, The Jerusalem Post ve Aljazeera'daki sunumu nicel ve nitel içerik analizi ile incelenmektedir. Çalışmanın nicel kısmında haber sitelerinin araştırma süresi kapsamında habere ne sıklıkla yer verdikleri, kullanılan görseller, haberin kaynağı, habere yönelik içeriklerin sistematik bir şekilde analizinin yapılabilmesi amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda incelenen zaman aralığı 10 Mayıs ile 16 Mayıs 2021 tarihlerini kapsamaktadır. 2021 Mayıs ayındaki Gazze olayları 11 gün sürmüştür araştırma

sürecinde belirlenen zaman aralığı ise çatışmaların yaşandığı ilk 7 günün ele alındığı süreç olarak nitelendirilebilmektedir. Çalışma içerisinde ele alınan gazetelerin internet sitelerinde kullanılan fotoğraflar ve videolar inceleme kapsamına dahil edilmiştir. Araştırma sırasında internet sitelerinde anahtar kelime olarak Gazze, İsrail, Filistin kelimeleri İngilizce olarak taratılmasının yanı sıra olayların hangi günü araştırılıyorsa istenen tarih eklenerekde filtreleme uygulanmıştır. Bu sayede elde edilen haberler araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın nitel kısmında ise literatür alanına uygun olarak Herman ve Chomsky'nin propaganda modeli kapsamında eleştirel haberlerin incelenmesine, kaynak kullanımının haberi tekelleştirmesine ve haberde uzman görüşünün bulunmasına ayrıca tepki üretimi olarak yer alabilecek haberlerin varlığının incelenmesine yer verilmektedir.

4.4.Bulgular

4.4.1. 2021 Gazze Saldırılarının Karşılaştırmalı Haber Analizleri

Araştırma kapsamında incelenen 1 haftalık süre içerisinde 5 farklı internet sitesinde toplam 205 yazılı haber yayınlanmıştır. Bu haberlerden 9 tanesi BBC, 11 haber CNN'e aittir. İsrail'e ait internet haber sitelerinden elde edilen haber sayısı ise 60 adet haber Times of Israel, 77 haber The Jerusalem Post'a aittir. Ayrıca 48 haber ise Aljazeera haber sitesine aittir.

Tablo 1: Haberlerin Yayımlandıkları Gazetelere Göre Dağılımı

Gazete İsmi	Haber Sayısı
BBC	9
CNN	11
TIMES OF ISRAEL	60
THE JERUSALEM POST	77
ALJAZEERA	48
TOPLAM	205

Haber sitelerinde elde edilen verilerin sayısal durumundaki farklılık özellikle batı basınında Gazze olaylarının Ortadoğu meselesi olarak nitelendirilmesi ve söz konusu ülkelerin iç sorunu olmamasından kaynaklanmaktadır bu doğrultuda yayımlanan haber sayılarında azalma görülmektedir. Batı basının aksine The Times of Israel ve The Jerusalem Post'daki haber yoğunluğunun fazla olması ise söz konusu olayların iç meselesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum İsrail basının yaşanan olaylara yönelik kamuoyu algısını yönetmek adına basını aktif ve yoğun kullandığını göstermektedir. Fakat Aljazeera'nın ise bölgeye coğrafi ve siyasi yakınlığına rağmen İsrail basını kadar yoğun verisi bulunmamaktadır.

Tablo 2: Haberin Görsel Kullanımına Göre Dağılımı

	BBC	CNN	TİMES OF ISRAEL	THE JERUSALEM POST	ALJAZEERA	TOPLAM
Fotoğraf	4	-	40	55	21	120
Video	-	-	1	2	3	6
Fotoğraf ve video	5	11	17	4	24	61
Kullanılmamış	-	-	2	16	-	18
Toplam	9	11	60	77	48	205

10-16 Mayıs 2021 tarihleri kapsamında incelenen haberlerin görsel kullanımına bakıldığında ise sadece fotoğraf kullanılan haber sayısı 120, sadece video kullanılan haber sayısı 6, hem fotoğraf hem de video kullanılan haber sayısı ise 61 adettir. İncelemeler sonucunda 18 adet haberde görsel kullanımı bulunmamaktadır. BBC haber sitesinin 4 haberi sadece fotoğraf, 5 haberi ise fotoğraf ve video ile birlikte sunduğu, CNN haber sitesinin tüm haberlerinde fotoğraf ve videonun beraber kullanıldığı belirlenmiştir. The Times of Israel haber sitesinin 40 haberi sadece fotoğraf, 17 haberi fotoğraf ve video, 1 haberi ise sadece video ve 2 haberde ise görsel kullanılmadığı görülmektedir. Ayrıca The Jerusalem Post için 55 haber sadece fotoğraf, 2 haber sadece video, 4 adet haber fotoğraf ve video, 16 haberde ise görsel kullanılmadığı, Aljazeera’da ise 24 haberde fotoğraf ve videonun beraber kullanıldığı, 21 haberde sadece fotoğraf ve 3 haberde ise sadece video kullanıldığı belirlenmiştir.

Haber içerisinde sunulan her bilginin insanların düşünce ve tutumlarını etkileyebilecek yapıda olduğunu ve bunun özellikle savaş dönemlerinde hayati önem taşıdığı göz önüne alındığında (Devrani, 2015, s. 158) incelenen haberlerdeki fotoğraf ve video kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü haber içerisinde görsel öğelerin kullanımı yazılı metin kullanımdan daha fazla etki yaratmaktadır. Özellikle de incelenen haberlerde roket saldırıları sırasında çekilen video görüntülerinin paylaşımı durumun ciddiyetini ortaya koyması açısından salt metine göre daha fazla önem taşımaktadır.

Tablo 3: Haberlerin Yayımlandıkları Konulara Göre Dağılımı

	BBC	CNN	TİMES OF ISRAEL	THE JERUSALEM POST	ALJAZEERA	TOPLAM
Roket Saldırı Haberleri	2	2	16	9	-	29
Uluslararası Söylemler	-	1	2	16	6	25
Kudüs Etkinliği	-	-	3	3	-	6
İsrail- Gazze Çatışma Haberleri	7	7	35	44	35	128
Saldırlara Karşı Eylem Haberleri	-	-	2	3	4	9
Kınama Haberleri	-	-	-	-	3	3

Ateşkes Haberleri	-	1	2	2	-	5
Toplam	9	11	60	77	48	205

Tablo 3 verilerine göre toplam 205 adet haber 7 ana kategoriye ayrılmıştır ve konuların büyük bir kısmı İsrail- Gazze çatışma haberleri kategorisinde bulunmaktadır. Bu kategoride ki en fazla haber sayısına sahip olan haber siteleri The Jerusalem Post 44 adet, The Times of Israel ve Aljazeera'da 35 adet haber bulunmaktadır. Söz konusu gazetelerdeki bu sonuç yaşanan olayların bizzat meydana geldiği bölge olması bakımından beklenen niteliktedir. İkinci olarak en fazla haberin bulunduğu konu ise roket saldırı haberleridir. The Times of Israel 16 haber, The Jerusalem Post 9 haber, BBC ve CNN'de ise 2 haber mevcuttur. Bununla birlikte BBC ve CNN haber sitelerinin dünyanın pek çok yerinde saldırılara karşı yapılan eylem ve kınama haberlerine ayrıca İsraililerin Kudüs günü etkinliğine dair haberlere hiç yer vermediği görülmektedir. Gene tablo 3 verileri doğrultusunda kınama haberlerinin yer aldığı tek haber sitesi ise Aljazeera'dır ve 3 adet habere erişilmektedir.

Tablo 4: Haberin Kategorilere Göre Dağılımı

	BBC	CNN	TİMES OF ISRAEL	THE JERUSALEM POST	ALJAZEERA	TOPLAM
Orta Doğu	8	10	-	4	-	22
Flaş Haber	-	-	2	16	-	18
Haberler	-	-	-	2	30	32
Güncel	-	-	15	15	6	36
Arap- İsrail Haberleri	-	-	-	12	6	18
İsrail Haberi	-	-	-	17	-	17
Fikir/Görüş	-	1	2	4	3	10
Galeri	-	-	1	-	2	3
Belirtilmemiş	1	-	40	7	1	49
Toplam	9	11	60	77	48	205

İnceleme sonuçlarına göre BBC haber sitesinde 8 haberin orta doğu kategorisinde 1 haberin ise kategorisi belirtilmeden verildiği görülmektedir. CNN haber sitesinde 10 haberin orta doğu kategorisinde yer aldığı ve sadece 1 haberin fikir/görüş kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir. The Times of Israel haber sitesinde ise yayımlanan haberlerin büyük çoğunluğu olan 40 tanesinin kategorisinin belirtilmediği bunun dışında 15 haber güncel, 2 haber flaş, 2 haber fikir/görüş ve 1 haberin ise galeri bölümünde yer aldığı görülmektedir.

The Jerusalem Post haber sitesinin kategori çeşitliliğinde ise daha geniş bir dağılım mevcuttur. En fazla 17 haber ile İsrail haberleri, 16 haber flaş, 15 haber güncel, 12 haber Arap-İsrail Haberleri, 4 haberin orta doğu ve fikir/görüş, 7 haberin ise kategorisi belirtilmeden yayımlanmıştır. Son olarak da Aljazeera haber sitesinde 30 haberin haberler, 6 haberin güncel ve Arap-İsrail haberleri, 3

haberin fikir/görüş, 2 haberin galeri, 1 haberin ise kategorisi belirtilmeden sunulmaktadır.

Tablo 5: Haberın Kaynağına Göre Dağılımı

	BBC	CNN	TİMES OF ISRAEL	THE JERUSALEM POST	ALJAZEERA	TOPLAM
Reuters	3	-	-	16	1	20
Muhabir	2	8	56	56	4	126
Liveblog	-	-	2	-	-	2
Elcezire Ve Haber Ajansları	-	-	-	-	22	22
El Cezire	-	-	-	-	19	19
Wafa	-	-	-	-	1	1
Association Press	2	1	-	-	1	4
Filstin Haber Ajansı	-	1	-	-	-	1
Kaynak bulunmamakta	4	2	2	5	2	15
Toplam	11	11	60	77	50	210

İncelenen dönem kapsamında haber sitelerinin kullandıkları kaynak türü sayısındaki farklılaşmalar tek bir haber içerisinde farklı kaynak gruplarının isminin verilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin BBC haber sitesinin inceleme kapsamında 9 adet haberi bulunmaktadır fakat aynı haber içerisinde farklı kaynak çeşitleri kullanması bakımından tablo 5 içerisinde veri sayısı 11 adet bulunmaktadır. Ayrıca Aljazeera haber sitesi ve tablonun genel toplamındaki sayısal değişiklik de aynı durumdan kaynaklanmaktadır. Söz konusu durumun yanı sıra haber sitelerinin kaynak türlerine göre dağılımı şu şekildedir. The Times of Israel'de 56 adet haber, The Jerusalem Post haber sitesinde 56 adet haber ve CNN haber sitesi için 8 adet haber için en fazla kullanılan kaynak türü gazete muhabiridir. BBC haber sitesinde ise kaynak gösterimi belirtilmeden yapılan haber sayısı 4 adet ve Reuters haber ajansından faydalanılan haber sayısı 3 haber ile birbirine yakın değerlerdedir. Aljazeera haber sitesinde ise Elcezire haber ajansından 19 adet haber ve Elcezire ve Haber ajanslarında bulunan haber sayısı ise 22 adet haber ile birbirine yakın bulunmaktadır. Aljazeera'nın Elcezire ve Haber Ajansları olarak ayrıca belirttiği kategoride haberde sadece Elcezire kaynağından değil beraberinde farklı kaynaklardan faydalandığı için bu şekilde belirtildiği saptanmıştır.

4.4.2. Herman ve Chomosky'nin Propaganda Modeli Bakımından Gazze Saldırı Haberlerinin Analizi

Literatür kapsamı içerisinde Herman ve Chomosky'nin propaganda modelinin beş bileşenin bulunduğu belirtilmektedir. Söz konusu bu bileşenler sırasıyla;

- Hakim kitle medyasının büyüklüğü sahibinin serveti ve kar yönetimi, tekelleşmiş mülkiyeti
- Kitle medyasının gelir kaynağı olan reklamcılık
- Medyanın hükümet, iş dünyası ve bu güçlerin onayladığı “uzmanlar”ın bilgilere dayanması
- Medyayı disiplin altına alan bir araç olarak “tepki üretimi”
- Ulusal bir denetim mekanizması olarak “anti komunizm” dir.

Bu bağlamda araştırma kapsamında elde edilen veriler söz konusu bu beş temel bileşen içerisinde 1., 3. ve 4. bileşenlerin ekseninde değerlendirilecektir. Elde edilen veriler haber sitelerinden erişilebilmesi bakımından ikinci ve beşinci madde incelemeye dahil edilememiştir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında Gazze saldırılarının İsrail basını, Aljezeera haber sitesi ve küresel medyadaki sunumunun Herman ve Chomsky'nin propaganda modeli bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır.

4.4.2.1. Hakim Kitle Medyalarının Büyüklüğü ve Tekelleşmiş Mülkiyet Yapısı

Herman ve Chomsky'e göre medya kuruluşlarının farklı büyük şirket, banka ve hükümetlerle ortak çıkarları bulunmaktadır. Bu ortak çıkarları ise medya kuruluşlarının haber tercihlerini etkileyebilecek ilk güç olarak ele alınmaktadır (Herman ve Chomsky, 2017, s. 84). Araştırma kapsamında incelenen medya kuruluşlarının sahiplikleri ve finansal gelirlerini nasıl elde ettiği araştırıldığında ise medyanın mülkiyet yapısının haber seçiminde nasıl etkili olduğu görülmektedir.

BBC haber sitesi dünyada en fazla okunan haber siteleri arasında yer almaktadır. Medya kanalı Birleşik Krallığa aittir ve temel gelir kaynağı ise İngiltere Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla devlet bütçesinden karşılanmaktadır (BBC News, 24.03.2022). Aljezeera ise BBC gibi devlet destekli bir medya kuruluşudur. Aljezeera medya grubunun sahibi Katar emiridir ve kuruluşun finansal kaynağı Katar Emiri tarafından sağlanmaktadır (Pravda.Ru,22.03.2022). Bu durum bahsi geçen iki haber sitesi içerisinde yer alan haberlerin nasıl bir süzgeçten geçirildiğini ortaya koymaktadır. Finansal desteğini hükümet tarafından sağlayan bir medya kuruluşu hükümet politikalarına ters düşecek bir söylemle mevcut desteği sürdürebilmesi ise zor görülmektedir.

Bunların yanı sıra ise gene batı bloğunda yer alan CNN medya grubu ise 2018 yılına kadar Ted Turner isimli medya patronuna bağlıken (CNN International, 22.03.2022) 2018 yılı sonrasında şirket Amerika merkezli AT&T kuruluşu tarafından 109 milyar dolara satın alınmıştır. AT&T kuruluşu sadece medya sektöründe değil beraberinde benzer iletişim sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Firma telekomünikasyon, cep telefonu operatörü ve sabit telefon hizmeti sunmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 22.03.2022). 1932 yılında Palestine Post ismiyle kurulan The Jerusalem Post gazetesi ise 2004 yılında Eli Azur'a ait medya kuruluşuna satılmıştır. Gazete 2008 yılında ise ABD merkezli olan The Wall Street Journal gazetesiyle ortaklık gerçekleştirmiştir (The Jerusalem Post, 22.03.2022). The Times of Israel gazetesinin ortaklarından birisi ise Amerikalı milyarder Seth Klarman'dır (Forbes, 13.12.2021).

Bu doğrultuda CNN, The Times of Israel ve The Jerusalem Post haber sitelerinin yayımladıkları içeriklerde Amerikalı yetkililerin ifadelerine ve ABD'nin saldırılara yönelik tutumuna hemen hemen her haber bülteninde yer verilmesini açıklamaktadır. Ayrıca Herman ve Chomsky'nin ifade ettiği gibi medya gruplarının mülkiyet yapısının haber süzgeçlerinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır.

4.4.2.2. Medyanın Haber Sunumunda Kullandığı Kaynaklar

Herman ve Chomsky'nin üçüncü süzgecine göre kitle medyası ekonomik sebepleri ve çıkar ilişkileri dolayısıyla bilgi kaynaklarıyla etkileşim içerisinde bulunmak zorundadır. Medya kanallarının bilgi içeriğini oluşturabilmek için sürekli ve güvenilir bir salt bilgi akışına gereksinimleri vardır. Çünkü medya kanallarının günlük haber akışını doldurmaları ve yönetmeleri gerekmektedir. Özellikle önemli olayların meydana gelebileceği yerlerde muhabir ve kameraman bulundurulması ekonomik şartlar bakımından zorluk göstermesi nedeniyle bu tarz nitelikli alanlarda önemli sızdırmaların olabileceği kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar (Herman ve Chomsky, 2017, s.88).

Medya kanallarının haber sağlayıcıları kitle iletişim kanallarının belirli gündemlere odaklanması, propaganda kampanyalarını sürdürebilmesi ve belirli konuların gündem olmasını istemedikleri noktada medya kanalları ile aralarındaki bilgi alış-verişinden yararlanmaktadır. Özellikle de bilgi sağlayıcılar kitle iletişim kanallarına gerçekleştirmek istedikleri propaganda stratejileri doğrultusunda haber akışı sağlamaktadırlar (Doğan, 10.12.2021). Medyada yer alan içeriklerin söz konusu haber sağlayıcıları tarafından nasıl ve hangi yönde oluşturulduğu ise kamuoyunun geniş kesimlerinde algı oluşturmada etkili olmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen haber sitelerinde uzmanların nasıl bir dağılımla yer aldıkları tablo 6 içerisinde sunulmaktadır. İncelenen zaman aralığı kapsamında tüm haber sitelerinde ortak olan uzman kategorisi İsrail ve Filistin yetkilileriyle beraber ABD veya BM yetkililerinin açıklamalarının bulunduğu kategoridir ve tüm haber sitelerinde toplamda 17 adet haber bulunmuştur. Söz konusu uzman kategorisinin haber sitelerindeki dağılımları incelendiğinde ise BBC 3 adet haber, CNN 7 adet haber, The Times of Israel 5 haber, The Jerusalem Post 1 haber ve Aljazeera haber sitesinde ise 1 adet habere erişilmiştir.

Tablo 6: Haber Sitelerinde Uzman Kategorisinin Sunumu

UZMAN KATEGORİSİ	BBC	CNN	THE TIMES OF ISRAEL	THE JERUSALEM POST	ALJAZEERA	TOPLAM
İsrail Devlet Görevlisi	-	-	27	17	-	44
Filistin Devlet Görevlisi	-	-	-	4	5	9
İsrail ve Filistin Yetkililerin İfadeleri	2	1	10	2	6	21
İsrail ve Filistin Devlet Görevlileri ve ABD/BM	3	7	5	1	1	17

Yetkililerinin Açıklamaları								
İsrail ve ABD Yetkililerinin İfadeleri	2	-	-	3	-	5		
Filistin ve ABD Yetkililerinin İfadeleri	-	-	-	-	2	2		
Yabancı Hükümet Görevlisi	1	2	2	17	21	43		
Gazeteci	-	-	1	18	3	22		
Diğer	1	1	15	15	10	42		
TOPLAM	9	11	60	77	48	205		

Ayrıca 5 haber sitesi içerisinde ortak olan başka bir uzman kategorisi ise haber içerisinde İsrail ve Filistinli yetkililerin ifadelerine yer verilmesidir. Bu kategori içerisinde BBC 2 haber, CNN 1 haber, The Times of Israel 10 haber, The Jerusalem Post 2 haber ve Aljazeera haber sitesi için ise 6 adet habere ulaşılmıştır. Özellikle The Times of Israel haber sitesi her iki tarafında açıklamalarına yer verdiği haber sayısı bakımından diğer haber sitelerine göre sayıca farklılaşmaktadır.

İsrail ve Filistin yetkililerinin açıklamaları dışında yabancı hükümet görevlilerinin açıklamalarının yer aldığı uzman kategorisinde tüm haber siteleri için erişim bulunmaktadır. Yabancı hükümet görevlilerinin açıklamalarının yer aldığı haber sayısının en fazla olduğu haber siteleri ise Aljazeera 21 adet haber ve The Jerusalem Post 17 adet haberdir. Bununla birlikte BBC 1 haber, CNN 2 haber ve The Times of Israel için 2 adet habere erişilmiştir. Söz konusu uzman kategorilerindeki ortak dağılımın yanı sıra Filistinli ABD’li yetkililerin ifadelerine ortak yer verildiği haber içerikleri incelendiğinde ise sadece Aljazeera haber sitesinde 2 adet habere erişilmektedir. Diğer haber sitelerinde sadece Filistin ve ABD’li yetkililerin açıklamalarının yer aldığı haberlere erişilememektedir. “İsrail’in 2014 Gazze saldırısının uluslararası medyada temsiliyle ilgili yapılan bir çalışmada bu duruma benzer sonuçlar elde edilmiştir (Küngerü, 2015, s.1). Çalışmanın sonuçlarına göre uluslararası medyanın yaşanan vahim durumların haberleştirilmesinde eşit ve adaletli bir bakış açısı gözetmediği ayrıca haberlerinde denge ve tutarlılıktan uzak olduğu bulgulanmıştır.

Haber siteleri içerisinde sadece İsrail devlet görevlilerinin ifadelerinin yer aldığı gazeteler ise The Times of Israel 27 haber ve The Jerusalem Post 17 haber ile ön plana çıkmaktadır. Söz konusu iki gazetenin İsrail haber siteleri olması bakımından elde edilen sonuç beklenen niteliktedir. Haber içerisinde sadece Filistinli yetkililerin ifadelerinin uzman kategorisi değerlendirildiğinde ise iki haber sitesinde söz konusu uzman kategorisinin var olduğu görülmektedir. The Jerusalem Post ve Aljazeera haber siteleridir. The Jerusalem Post için 4 adet habere ve Aljazeera için ise 5 adet habere erişim sağlanmıştır. Bu noktada The Jerusalem Post diğer haber sitelerinden farklılaşmaktadır. Filistin yetkililerin açıklamalarının savaşın diğer tarafı olan İsrail’e ait bir haber sitesinde yer aldığı görülmektedir. İsrail ve ABD yetkililerinin ifadelerinin aynı haber içerisinde yer aldığı uzman kategorisine ise toplamda 5 adet habere erişilmektedir. Söz konusu haberler 2 adet BBC ve 3 adet The Jerusalem Post içerisinde yer almaktadır. Haber içerisinde sadece gazetecinin uzman kabul edildiği kategori incelendiğinde ise 22 adet haber bulunmakta bu haberlerin 18 adeti The Jerusalem Post ve 3 adeti

ise Aljazeera haber sitelerine ait olduğu görülmektedir. Ayrıca siyasi, kamu liderlerinin ve gazetecilerin dışında diğer yer alan diğer kategorisinde ise toplamda 42 adet haber mevcuttur.

4.4.2.3. Tepki Üretimi ve Denetim Mekanizması

Herman ve Chomsky'nin tepki üretimi kavramı medyada yapılan bir açıklama veyahut programa yönelik yapılan eleştirileri kapsamaktadır. Mektup, telgraf, telefon, dilekçe, dava açma gibi tepkiler örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca toplantı, gösteri, kongre gibi toplumsal eylemlerle yapılan etkinliklerde bildiri yayınlamak veya dağıtmak gibi farklı eylemleri içermektedir. Bu eylemler bir merkezden yönetilebilir ya da bireylerin bağımsız eylemlerinden meydana gelebilmektedir (Herman ve Chomsky, 2017, s. 95). Tepki üretimi eylemleri kapsayan haberlerin yayımlanması ise çıkar gruplarını rahatsız edebilmekte söz konusu çıkar grupları böyle durumlarda ise haberin yayımlanmaması için medya kanallarına baskı uygulayabilmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen haberler incelendiğinde Gazze saldırıları sırasında dünyanın pek çok yerinde eylem ve gösteriler meydana geldiği fakat bu gösterilerin incelenen tüm kanallarda değil sadece iki haber sitesinde haber değeri görerek yer verildiği belirlenmiştir. The Times of Israel haber sitesi dışında İsrail'in Filistin'e yönelik uyguladığı şiddet ortamına dair tepkileri içeren haberlere Aljazeera haber sitesinde erişilmektedir. Fakat Aljazeera içerisinde yayımlanan haberler tepki üretimi kapsamında değerlendirilememektedir. Çünkü Aljazeera haber sitesi zaten Katar merkezli ve Filistin'i desteklemeye yönelik içeriklere sahip olan haber sitesidir. Bu doğrultuda temsil ettiği grubun dışında tepki üretimine yönelik haberleri yayımlayan medya kuruluşu The Times Of Israel haber sitesidir. Bu bağlamda söz konusu haber sitesi incelenen diğer haber sitelerinden farklılaşmakta ve propaganda modelinin bu süzgecinde ayrı bir tutum gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7: Haber Sitelerinde Tepki Üretimi Eylemlerinin Yer Alması

Haber Sitesi	Tarih	Orijinal Başlık	Çeviri Başlığı
The Times Of Israel	15 Mayıs 2021	Rabbinical Students Urge Us Jews To Hold Israel Accountable For 'Rights Abuses'	Haham Öğrencileri ABD Yahudilerini İsrail'i 'Hak İhlallerinden' Sorumlu Tutmaya Çağırıyor
The Times Of Israel	15 Mayıs 2021	Israeli Flags Ripped, Walked On As Thousands Attend Protests In European Cities	Avrupa Şehirlerinde Binlerce Kişi Protesto Yürüyüşüne Katılırken İsrail Bayrakları Yırtıldı
The Times Of Israel	15 Mayıs 2021	Israel's Escalation With Gaza Puts New Gulf Partners In Diplomatic Bind	İsrail'in Gazze İle Tırmanışı, Körfez'deki Yeni Ortakları Diplomatik Bir Çıkmaza Sokuyor
The Times Of Israel	16 Mayıs 2021	Thousands Rally In N. America In Solidarity With Palestinians	K. Amerika'da Binlerce Kişi Filistinlilerle Dayanışma İçin Toplandı

Tablo 7 içerisindeki haberler Herman ve Chomsky'nin propaganda modelinde yer alan tepki üretimi bileşenine örnek temsil etmektedir. Fakat tepki üretimini

temsil eden haber içeriklerinde dahi haber süzgecinden geçirilme aşamasında söylem farklılıkları bulunmaktadır. Bu doğrultuda İsrail basınının örnekleme olarak seçilen The Times of Israel haber sitesinde İsrail'in Gazze saldırılarına yönelik yapılan eylem, kınama ve gösteri haberlerine yer verildiği belirlenmiştir. The Times of Israel haber sitesi "Haham Öğrenciler, ABD Yahudilerini 'Hak İhlallerinden' İsrail'i Sorumlu Tutmaya Çağırıyor" (Rabbinical Students Urge Us Jews To Hold Israel Accountable For 'Rights Abuses) başlıklı haberinde ABD'de İsrail'in Filistin'e yönelik uyguladığı saldırıları kınayan öğrenci gösterileri yapıldığı haberine yer vermiştir ve aynı haber içerisinde gösterilerde İsrail'in hak ihlali gerçekleştirdiğine yönelik tutumların olduğu belirtilmektedir. Söz konusu haberdeki gösterileri yapanlar İsraili Yahudiler olması bakımından protestocu olarak adlandırılmamaktadır.

"Avrupa Kentlerinde Binlerce Kişi Protestolara Katılarak Yürüdü, İsrail Bayrakları Yırtıldı" (Israeli Flags Ripped, Walked On As Thousands Attend Protests In European Cities) başlıklı haber kapsamında ise Avrupa'nın farklı şehirlerinde binlerce kişinin İsrail'i protesto yapan eylemlere katıldığı ve İsrail bayraklarının yırtılarak Gazze saldırılarına yönelik İsrail'in haksız bulunduğu dair içeriği olan haber yayımlanmıştır. Fakat bu haberde gösteri eylemlerini yapan kişiler Filistin asıllı bireyler oldukları için haberde protestocular olarak belirtilmektedir. Ayrıca "İsrail'in Gazze'yle Tırmanışı Yeni Körfez Ortaklarını Diplomatik Çıkmaza Soktu" (Israel's Escalation With Gaza Puts New Gulf Partners In Diplomatic Bind) başlıklı haberde ise İsrail'in Gazze'ye uyguladığı şiddet ortamından dolayı Körfezdeki yeni ortaklarıyla sorunlar yaşadığı belirtilmektedir. Çünkü Körfez ülkeleri yaşanan çatışma ortamında İsrail'i desteklememekte ve Filistin'e yönelik saldırılarını durdurması için kınamaktadır. Son olarak ise "Binlerce Kişi Filistinlilerle Dayanışma İçin Kuzey Amerika'da Miting Yaptı" (Thousands Rally In N. America In Solidarity With Palestinians) Kuzey Amerika'da Filistin'i destekleyen Yahudi gruplarının dayanışma eylemine ve İsrail'in savaş suçu işlediğine yönelik hazırlanan söylemlere yer verilmektedir.

5.Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada İsrail'in Filistin'e yönelik 2021 Mayıs ayında uyguladığı roket saldırılarının küresel medyada, Aljazeera ve İsrail medyasında içerik analizi yöntemi ve beraberinde Herman ve Chomosky'nin propaganda süzgeci bağlamında analiz edilmiştir. Beş farklı haber sitesi üzerinden gerçekleştirilen araştırmada medya kanallarının haberin içeriğinde hangi konuya önem verdikleri, habere ne oranda yer verdikleri ve nasıl sundukları konularının farklılaştığı belirlenmeye çalışılmaktadır. Ayrıca incelenen haberler kapsamında yaşanan şiddet olaylarının nasıl meşrulaştırıldığı ve medya kanallarının propaganda amacıyla olayları nasıl haberleştirdiği hakkında araştırma yürütülmeye çalışılmaktadır.

İçerik analizi yönteminden faydalanılarak yürütülen çalışmada haber sitelerinde yaşanan olayların farklı oranlarda haberleştirildiği görülmektedir. Küresel medya alanında ele alınan BBC ve CNN kanallarında yaşanan olaylara sayıca daha az yer verildiği görülmektedir. Oysaki küresel alanda geniş okuyucu kitlesine sahip olan söz konusu haber sitelerinin Orta Doğu'da yaşanan şiddet olayları sonucunda yaşanan olumsuzlukları tüm dünyaya duyurulmasında daha aktif rol oynaması gerekmektedir. Batı bloğunu temsil eden bu medya kanallarına

karşı seçilen Aljazeera haber sitesinde ise yaşanan olaylara daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. İsrail haber sitelerinin yayımladıkları haber sayıları incelendiğinde ise daha aktif olduğu ve yoğun haber içeriği oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum savaş sürecindeki kamuoyunun algısını yönetmek adına yapılan propaganda çalışmalarını destekler niteliktedir. Abufayyad (2015) tarafından yürütülen çalışmanın sonuçları söz konusu durumla örtüşmektedir. Bu bağlamda farklı basın kuruluşlarının saldırı süresince medya kurumunun bünyesini oluşturan dinamikleri ve yapısal özelliğinden kurtulamadığı ve kuruluşun sahip olduğu çizgisi doğrultusunda yaşanan olaylara yer verdiği sonucu görülmektedir.

İncelenen haberler kapsamında belirlenen başka bir nokta ise haber sitelerinin kaynak kullanımında gazete muhabirine ağırlık vermesidir. Özellikle İsrail haber siteleri haberin sunulmasında yetkili bir haber ajansından faydalanmadığı belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum literatür doğrultusunda incelendiğinde gri propaganda olarak nitelendirilmektedir. Haber içeriğine ait bilginin kaynağı ve doğruluğu hakkında kesin bilgiler yoksa bu durumu gri propaganda olarak yer almaktadır. Ülkemizde yürütülen farklı bir çalışmanın sonuçlarına göre de uluslararası haber ajanslarının İsrail yanlısı bir tutum izlediği hatta İsrail'in uyguladığı şiddet politikasını meşrulaştırıcı bir yönelimde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca haberin oluşturulmasında bilgiyi sağladığı kaynağın yaklaşımına uygun şekilde haber içeriği oluşturulduğu belirtilmektedir (Uyanık, 2012, s. 196). Bu bağlamda haber sitelerinin haberi hangi bakış açısıyla vermek istiyorsa haber kaynağını da o yönde tercih ettiği ortaya çıkmaktadır.

Haberin içeriğinde sunulan uzman kategorisi incelendiğinde ise İsraili yetkililerin açıklamalarına Filistinli yetkililerin açıklamalarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle İsrail basınının içerisinde bulunduğu çatışma koşullarında kendini meşrulaştırmak adına daha yoğun propaganda yürüttüğünü göstermektedir. Özellikle Filistin'e yönelik saldırılarda üstünlük sağladığı alanların haberleştirilmesi ile kamuoyuna güçlü bir devlet imajı çizmekte ve Yahudi toplumuna Filistin'e karşı yürüttüğü politikaları meşrulaştırmaktadır.

Ayrıca tepki üretimi yönelik haberler incelendiğinde ise beş gazeteden sadece 1 tanesi The Times of Israel haber sitesinde söz konusu içeriğe erişilmektedir. Saldırıların yaşandığı zaman diliminde pek çok farklı bölgede İsrail'e karşı protestolar gerçekleştirilmiş İsrail'in Filistin'e yönelik uyguladığı şiddet ortamını kınayan bildirimler yayınlanmıştır fakat özellikle de küresel medyada bu haberlere yer verilmemiştir. Bu durum aslında küresel medyanın tekelleşme yapısından kaynaklanmaktadır. BBC ve CNN gazetelerinin mülkiyet yapıları incelendiğinde BBC'nin devlet kaynaklı finansal destek sağladığı CNN'nin ise Amerika merkezli bir şirkete ait basın grubu olmasından ötürü haber süzgeçlerinde bu durumun etkisi görülmektedir. Bu doğrultuda Herman ve Chomosky'nin ifade ettiği gibi propaganda sürecinde haberin oluşturulmasında medya grubunun finansal kaynağı önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir.

Herman ve Chomsky'nin propaganda modelindeki belirlenen beş süzgeç niteliği bakımından medya kanallarının haberin içeriğinin oluşturulmasında kanalın mülkiyet yapısının etkili olduğu görülmekte bu durum yaşanan olayların tarafsız ve adil bir şekilde dünyaya duyurulmasını engellemektedir. Bu beş süzgeç

haber içeriğinde neyin nasıl sunulacağına, haber içeriğinde hangi konunun ön plana çıkartılacağına ve haber değeri taşıyıp taşımadığının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca muhalif kesimlerin söylemlerinin haberler içerisinde ne kadar yer bulabildiğini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma İsrail – Filistin arasında yaşanan savaşı hem içerik analizi yöntemi hem de Herman ve Chomsky'nin propaganda süzgeçleri bakımından inceleyerek önceki çalışmaları genişletmektedir. Fakat inceleme kapsamında sadece haber sitelerinden faydalanılması bakımında propaganda süzgecinin iki maddesi incelemeye tabi tutulamamıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında incelenen medya kanallarının gelir kaynağı olarak reklamcılığın haberlerin içeriğini nasıl ve hangi yönde etkilediği incelenememiştir. Ayrıca benzer şekilde ulusal bir denetim mekanizması olarak kabul edilen anit-komünizm maddesine yönelik erişilen haberler kapsamında veriye erişilememiştir. Bu doğrultuda gelecek çalışmaların söz konusu maddeleri kapsayıcı bir şekilde ayrıntılı incelemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Abufayyad, O. (2015). “Filistin-İsrail Çatışmasının Tarihi Seyri ve Temmuz 2014 Gazze Saldırısının Türk Yazılı Basınına Yansıması”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akademik Bilgi Paylaşım Platformu (2016). “Filistin Topraklarına Yahudi Göçleri” Erişim Adresi, <http://akademibilgiler.blogspot.com/2016/12/filistin-topraklarna-yahudi-gocleri.html>, (Erişim tarihi 10.12.2021).
- Akarcalı, S. (2003). İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda, Ankara: İmaj Yayınevi
- Ataov, T. (1970). “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 25 (03), 29-66.
- Ayhan, A (2007). Propaganda Nedir?, Literaturk Yayını: İstanbul
- BBC News (2018). “1799'dan Günümüze Filistin Tarihi ve Orta Doğu Sorunu”, Erişim Adresi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>, Erişim Tarihi 06.02.2022.
- BBC News (2011). “BBC Türkçe Servisi Hakkında”, Erişim Adresi, https://www.bbc.com/turkce/kurumsal/2010/10/000001_hakkimizda, Erişim Tarihi 24.03.2022
- Chomsky, N (1993). Medya Gerçeği, (Çev: Abdullah Yılmaz), Karınca Yayın: İstanbul
- Chomsky, N (2001). Demokrasi Gerçek ve Hayal, (Çev: Cevdet Cerit), Pınar Yayınları: İstanbul
- Chomsky, N (2004). Medya Denetimi, (Çev: Elif Baki), Everest Yayınları: İstanbul
- Cleveland, William L. (2004), Modern Ortadoğu Tarihi, Agora Kitaplığı: İstanbul
- CNN International (2005). “CNN Haber Grubu”, Erişim adresi http://edition.cnn.com/services/opk/cnn25/cnn_newsgroup.htm, (Erişim tarihi 22.03.2022)
- Cumhuriyet (2016, Ekim 25). “AT&T'den 85 Milyar Dolarlık Satın Alma”, Erişim adresi, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/attden-85-milyar-dolarlik-satin-alma-621327>, (Erişim Tarihi 22.03.2022)

- Çakı, C. (2018). Propaganda. (Edt) M. Karaca ve C. Çakı, İletişim ve Propaganda 13-44, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çetin, N.B (2014). “Propaganda Olgusu Ve Propagandanın Amerikanlaşması”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24 (2), 239-265
- Devrani, P.A. Elif.(2015). “Savaşta Fotoğraf Gazeteciliği ve Etik: Yeni Medya Neler Değiştirdi?”, International New Media New Approaches Conference, 151-161.
- Doğan, T (2006). “Rızanın İmalatı: Bir Propaganda Aracı Olarak Medya”, Erişim Adresi <https://www.art-izan.org/artizan-arsivi/r-zan-n-malat-bir-propaganda-arac-olarak-medya/> (Erişim Tarihi 10.12.2021).
- Doğan, İ. (2015). “Propaganda Aracı Olarak İnternet: Kayseri İli Merkez Seçmeni Üzerine Bir Alan Araştırması”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3(2). 297-319.
- Erkiş, İ. U.ve Summak, M. E. (2011). “Propaganda Ve Dış Politika”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14(1-2), 269-292.
- Forbes (2022), “CEO ve Başkan, Baupost Grubuh, 1.5 Milyar Dolar” Erişim Adresi, <https://www.forbes.com/profile/seth-klarman/?sh=41b780954d75>, (Erişim Tarihi 13.12.2021).
- Gezgin, S. (2006). “Medya Ve Demokrasi”, 20.Alman-Türk Gazeteciler Semineri, 165-176. Antalya
- Gülsoy, D (2005). Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağının Aydınlatan Kuramcılar, (Edt) Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi: İstanbul
- Güngör, N (2020). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar, Siyasal Kitapevi: Ankara
- Gürgen, H. (1990). “Propaganda. Kurgu”, Kurgu Dergisi, 8(2), 135-157.
- Healy, Tim. T (1998). Halkla İlişkiler ve Propaganda, IPRA- Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği Altın Kitap Serisi, (Çev: Nirven, N ve Ünver, A), Rota Yayını: İstanbul.
- Herman, E.S ve Chomsky, N (2017). Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Politikası, (Çev: Dr. Ender Abadoğlu), Bgst Yayını: İstanbul.
- Kasalak, K. (2016). “İngilizlerin Filistin Politikası Ve Filistin Mandası”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (25), 65-78.
- Kızıloğlu, S. (2012). “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm'in Gelişimi”. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 35-64.
- Küngerü, A (2015). “Uluslararası Medyada İsrail'in 2014 Gazze Saldırısının Temsili: CNN Ve Al-Jazeera Kanalları Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lilleker, G.D (2013). Siyasal İletişim Temel Kavramlar, (Çev: Abdullah Altın vd), Kaktüs Yayınları: İstanbul
- Majid, A (2022). “December A Better Month For Many Global News Sites, Top 50 Ranking Shows”, Erişim Adresi <https://pressgazette.co.uk/most-popular-websites-news-world-monthly/>, Erişim Tarihi 05.01.2022.
- Önal, T. (2020). “Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi”, Tarih Okulu Dergisi, 13(44), 246-265.
- Pravda. Ru (2001, Aralık 11). “Dmitry Litvinovich: Al-Jazeera vs CNN”, Erişim adresi <https://english.pravda.ru/news/russia/25367-n/>, (Erişim Tarihi 22. 03.2022)

- Uyanık, F. (2012). “Kamusal Yayıncılıkta Tarafsızlık Tartışmaları: BBC Örneğinde Gazze Haberleri”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü
- The Jerusalem Post (2022). “Hakkımızda” , Erişim adresi, <https://www.jpost.com/landedpages/aboutus.aspx>, (Erişim Tarihi 22.03.2022)
- Türk Dil Kurumu. (2022), “Propaganda” Erişim Adresi, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 10.12.2021).
- Yaşar, T.F., Özcan A.S. ve Kor, T.Z (2010). Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin, İHH İnsani Yardım Vakfı:İstanbul
- Yaylagül, Levent (2006). Kitle İletişim Kuramları Egemen Ve Eleştirel Yaklaşımlar, Dipnot Yayınları: Ankara
- Yiğit, A. A. (2019). “Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)”. Türk Dünyası Araştırmaları, 123(243), 391-414.
- Qualter, T. H. (1980). “Propaganda Teorisi Ve Propagandanın Gelişimi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35(01), 256-307.